

Društvo narcizma

Božić, Ena

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:622450>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Ena Božić

DRUŠTVO NARCIZMA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

ENA BOŽIĆ

DRUŠTVO NARCIZMA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Stipan Tadić

Sumentor: dr. sc. Erik Brezovec

Zagreb, 2021.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Primarna i sekundarna socijalizacija	5 – 6
3. Narcizam kao kulturološki fenomen	7 – 8
4. Modernost – obuhvatnija stvarnost ili narcističko pitanje?!	9-14
5. Globalizacija – „selo naše malo”.....	15-16
6. „ <i>To be or not to be</i> ” „koronaš”... (NE)maskirani narcisi	17-18
7. Narcis i sociologija	19-20
8. Zaključak	21
9. Literatura	22

„Ono poznato nije uvijek i spoznato!”

Hegel

1. Uvod

Još od najranijih dana čovjek koristi simbole i mitove kako bi izrazio svoje iskustvo stvarnosti, kako bi si objasnio fizičku realnost koja ga okružuje. Od usmenih priča, preko grčkih i rimskih mitova pa sve do današnje lijepe književnosti ljudsko se iskustvo oblikuje u proznim i poetskim instancama. Poistovjećujemo se s pročitanim ili odbacujemo naučeno. Rekli bismo prije ovaj drugi aspekt, odbacivanja naučenog jer iskustvo stečeno tisućama godina kao da u ovom novom dobu svjesno koristimo površno, prihvaćajući samo onaj dio koji odgovara našem trenutnom raspoloženju, trenutnoj težnji za posebnosti, individualnošću, ekskluzivnošću i jedinstvenošću. Samim rođenjem postajemo članovi društva pa prihvaćamo okolnosti koje nam nameće to isto društvo. Prihvaćamo pa i ulazimo u brojne zatečene odnose koji, između ostalog, podrazumijevaju manje ili više striktno društvene uloge, krugove slobode i neslobode, norme i subverzivnost. Međutim svako doba razvija svoje posebne oblike patologije. U tom kontekstu predmet ovog rada bit će fenomen narcizma kao svojevrsne “antropološke mutacije” nastale na potki individualizma, pojave koju je izrodila moderna sloboda misli i izbora.

Mit o Narcisu nadaleko je poznat. Sam naziv Narcis dolazi od grčke riječi *narcosis* što znači otupjelost. Narcis je bio sin riječnog boga Kefisa i Leripe (Prema Holmesu (2003: 23) u nekim varijantama priče govori se kako je Kefis zapravo silovao Leripu pa je ona zaniijela Narcisa). Holmes (2003: 25) navodi da još kao djetetu prorok Tiresija Narcisu izriče sudbinu: “Narcis može dugo poživjeti “ne spozna li sebe!”” Rastući, lijep i bojažljiv mladić koji je najviše volio samotna lutanja šumom izbjegavao je društvo svojih prijatelja pa su ga nimfe smatrale samoljubivim i uobraženim. Odlučile su mu se osvetiti. Zatražile su od boginje Afrodite da kazni Narcisa, što je ova i učinila tako što je navela Narcisa da se zaljubi u samoga sebe, tj. u svoju sliku koju je ugledao u jezeru. Zrcaljenje kao jedan od ključnih aspekata narcizma polazište je u mnogim psihološkim, ali i sociološkim pitanjima. Premda Narcis misli samo o sebi, ironija je u tome što on nikada ne može doista spoznati sebe jer ne može zauzeti gledište “izvan” sebe i vidjeti sebe kakav doista jest. Moglo bi se zaključiti da njegova primarna socijalizacija nije bila u potpunosti ostvarena pa su onda i svi ostali aspekti ličnosti krenuli u lošem smjeru.

2. Primarna i sekundarna socijalizacija

Eagleton (2017: 56) navodi da se istina o vlastitim postupcima nalazi, da se tako izrazimo, u Drugome, u cijelom području označavanja, a ne u čovjekovim vlastitim namjerama ili iskustvu.

Kada se govori o društvenim instancama – vrijednostima koje povezuju pojedinca s tim društvom može se uočiti da ni jedna ta vrijednost nema svoj izvor u pojedincu. Štoviše sve te vrijednosti pojedinac dobiva od društva kao smjernice za život u skladu s kulturom određenog razdoblja. Boljka suvremenog društva je ta što ono, za razliku od prijašnjih razdoblja, pojedincu ne daje određeni vrijednosni ili moralni kontekst, nego se od pojedinca očekuje da taj kontekst sam osmisli. Data nam individualnost u poimanju svijeta života naoko je vrlo bezbrižna, pozitivna, otvara prostor brojnim mogućnostima, ali gdje su granice? Pretjerana sloboda izaziva i svojevrsnu anksioznost. Gotovo sve je dopušteno. Sukob postoji samo u našoj nutrini. Slika “moranja biti sretan i savršen” rađa upravo spomenutu anksioznost. Ključan aspekt narcizma suvremene kulture jest upravo taj individualizam.

Prema Bergeru i Luckmannu (1992: 158) socijalizacija pojedinca (i primarna i sekundarna) podrazumijeva njegovu participaciju u društvenoj dijalektici. Identitet pojedinca zapravo je objektivno definiran kao lokacija u stanovitom svijetu, i subjektivno se može usvojiti samo *zajedno* s tim svijetom. Dobiti identitet uključuje i to da ti biva pripisano određeno mjesto u svijetu. Prvo “zrcalo” našeg identiteta upravo su naši roditelji. Prema Bergeru i Luckmannu u primarnoj socijalizaciji nema mogućnosti biranja. Čovjek se mora snalaziti s onim roditeljima s kojima ga je sudbina počastila. Pojedinac roditeljski svijet prihvaća automatizmom, roditelji su svojevrsna nužnost. Međutim današnje roditeljstvo, u odnosu na prijašnje, kao da bježi od svog instinkta. Osim što jezgru suvremene obitelji čine zaposleni roditelji koji sve manje vremena imaju za svoje dijete, dolazi i do promjena u obiteljskim formama (samohrani roditelj, gubitak kontakta s jednim od roditelja, ponovno sklapanje braka i sl.). Obitelji barataju s velikom količinom ambivalentnosti, a ni uloge više nisu tako jasno definirane. Užurban život, zaposlenost i izbivanje roditelja daje sve manju mogućnost djetetu da se identificira s tim kako ga nazivaju Berger i Luckmann “primarnim, značajnim Drugim.”. Upravo zbog toga dijete se okreće sebi. Napredna tehnologija znanje čini vrlo dostupnim. Djeca ponekad znaju i više od roditelja pa se u roditeljskom zrcalu nazire strah. Ovakav okoliš ne pruža osjećaj stabilnosti, kontinuiteta i dostupnosti self-objekta za “pounutrenje” kao što je to pružala tradicionalna forma obitelji. Roditelji više nisu sigurni ni u to koji je ispravan način odgoja. Zanimajući urođeni instinkt suvremeno se roditeljstvo sve više okreće i vodi institucionaliziranim perspektivama raznih priručnika pa čak i uputama iz medija. Budući da se u odgoju djeteta tuđe mišljenje sve više uzima kao superiorno u odnosu na vlastite osjećaje veća se pažnja poklanja vanjskim formama ponašanja

nego kontaktu s vlastitim, autentičnim osjećajima. Stoga se stvara pretpostavka kako ovakve okolnosti i pogoduju stvaranju okoline koja otežava prepoznavanje vlastitih autentičnih osjećaja. Paska (2011: 569) navodi da Lasch primjećuje kako roditelji suvremene djece također tendiraju narcističkim značajkama te često iskorištavaju i vlastitu djecu za nadoknađivanje potreba za primarnim self-objektima koje nisu bile od kraja zadovoljene u njihovom djetinjstvu.

Prema načelima primarne socijalizacije pojedinac je (tijekom odrastanja) onakav kakvome mu se obraćaju “značajni drugi”. Ti “značajni drugi” su mu nametnuti. Pojedinac ne preuzima samo uloge i stavove drugih, već u istom procesu preuzima i njihov svijet. Pogledamo li fenomen narcizma možemo reći da se Narcis nesvjesno odrekao tog svijeta. Živio je ponosno i ravnodušno prema svemu na svijetu (osim sebe, ali ni sebe nije spoznao). Prorok Tiresija prorekao je Narcisovu besmrtnost samo ako ne prekrši “naredbu”. Ne smije vidjeti/spoznati sebe. “vidjeti svoje lice” znači vidjeti sebe, svoje ja. To je sposobnost transformacije kroz istraživanje vlastite duše. “Značajni drugi” pojedincu su potrebni kako bi prošao zdrave procese identifikacije od strane drugih i samoidentifikacije. Za Narcisa nema tog “značajnog drugog”. *“Tko bi me mogao biti dostojan kad sam tako divan, predivan?”* Ljudi su tu samo kako bi ispunili i zadovoljili Narcisove potrebe. Sebstvo je zapravo reflektirani/zrcaljeni entitet koji zrcali stavove što su ih isprva “značajni drugi” zauzeli spram njega. Ako je zamućeno ogledalo naših “zrcalnih drugih” – primarnih skrbnika onda će se i pojedinac ogledati u mutnome. Zapravo neće moći razumjeti i prihvatiti svoju nutrinu. Na ovoj prvoj razini pojedinac ne sumnja, slijepo vjeruje, pa onda odraz mora biti čist, jasan. Tek kasnije pojedinac sam sebi dopušta sumnju, koja ga može savladati ako nije njegovo primarno ogledalo bilo dosta jasno.

Ostvarivanjem i ispunjavanjem primarne socijalizacije pojedinac postaje spreman za postepeno učenje kako bi ostvario svoju ulogu u društvu. To je prema Bergeru i Luckmannu tzv. sekundarna socijalizacija. Osim roditelja imamo i razne druge učitelje. U novije vrijeme, kao što je ranije navedeno, sve više ti učitelji postaju masovni mediji. Medij predstavlja poruku, ali moramo itekako biti oprezni u vlastitom tumačenju te poruke. Ako postoji i najmanja naznaka naše nesigurnosti bit ćemo “probavljani”. Masovni mediji pružaju podršku narcističkim snovima o slavi i sjaju pa ohrabruju prosječnog čovjeka da se poistovjeti s bogatima, poznatima, slavnima. Međutim prihvaćanjem te “lažne” stvarnosti čovjek sam sebi otežava prihvaćanje banalnosti svakodnevnog života. Sekundarnom socijalizacijom spremamo se na ulogu kojom ćemo doprinijeti društvu u cjelini. Ali što ako je ta naša uloga vođena krivim učiteljima, što ako smo odabrali narcisa da nas vodi?!

3. Narcizam kao kulturološki fenomen

Godine 1960. započinje intenzivno proučavanje utjecaja što ga kultura ima na sebstvo pojedinca. Već se 60ih godina dakle govori o patologijama u društvu, pa će i Kohut i Lasch upravo ovu godinu uzeti kao početnu za razvoj „narcističke kulture”. Razvoj društva sigurno je pridonio razvoju i ovog aspekta kulture. Tako suvremeno društvo sve više ističe privremenost, prilagodljivost, jednokratnost. Sebstvo se počinje sve više shvaćati kroz činjenicu da ga pojedinac vlastitim snagama može mijenjati. Npr. lažni profil na društvenim mrežama na kojem se vodi život totalno drugačiji od stvarnog života, štoviše čak i nedostižan (fotomontaža). Pojedinac se prikazuje kroz svoju istinu, a to ima smisla samo iz njegove perspektive. Iako je kapitalističko-tehnološko društvo usmjereno na formu, a ne na sadržaj (što narcističnim pojedincima daje prostor za djelovanje), način ponašanja nas ljuti ili umiruje, kvvari ili pročišćuje, uzvisuje ili ponižava, daje nam divljačka obilježja ili nas profinjuje, stalnim, ustrajnim, jednoličnim, nepristranim djelovanjem, nalik na zrak koji udišemo. Kako navodi Eagleton (2017: 67) našem životu pridaje puni oblik i boju.

U svojoj knjizi „Narcistička kultura” Lasch ističe kako okolina tjera modernog čovjeka da ne mašta o tome kako riješiti problem, već da bude sretan što je preživio problemu usprkos. Individualizam na koji se gleda kao na nešto povoljno i nužno postaje anti-individualizam. Pojedinac vjeruje da je slobodan, otvoren, neovisan, samostalan, grandiozan; a opet u svoja četiri zida postaje slab, paranoičan, potpuno nesposoban vjerovati ili čak biti zahvalan. Anti-individualizam ogleda se u nedostatku empatije, razumijevanja, oprosta pa čak i spomenute zahvalnosti. Uspjeh ili genijalnost nešto je nužno potrebno, a upravo taj pojam “genijalnosti” izražava srž narcizma. Jer genij je onaj kojega su dotaknuli bogovi i koji bez napora može postizati velike stvari. Uhvaćen u zamku kulturni se narcis “razbija” između osjećaja svoje posebnosti i imperativne potrebe prilagođavanja stvarnosti.

Modernom dobu kronično je neophodna različitost, raznolikost. Toliko je zagrezlo da je stvorilo čak i predrasudu prema kojoj su svi oblici jedinstvenosti „esencijalistički”. Ipak, vrijeme je pokazalo i pokazuje da taj esencijalizam pridonosi kvantiteti, a ne kvaliteti. To što netko ima mišljenje ne znači da to mišljenje treba i cijeniti. Sve je stvar perspektive. Tako npr. pojedinci smatraju da je ropstvo bilo nužno zlo za koje su si sami crnci krivi, dok će drugi ropstvo žestoko osuditi.

Kada je teoretičar Christopher Lasch 1979. definirao narcističku kulturu kao nužnu posljedicu liberalnog individualizma, nije mogao naslutiti da će početkom 21. stoljeća narcizam postati mjera kolektivizma, a ne individualizma, tako da danas svjedočimo, koliko god to paradoksalno zvučalo, narcističkom konformizmu. Današnji društveni narcisi svjesni su sebe i svojih postupaka. Svjesni su i činjenice da društvo ne odobrava njihove postupke, ali ustvari je društvo to koje nije na njihovom

nivou. Oni su ti koji su ekskluzivni. Za njih pravila jednostavno ne postoje. Suvremeno se društvo i njegova kultura pobrinula sve postaviti po mjeri društvenog narcisa: kontekst – društvene mreže, manipulacija – objavljuje se samo ono što može druge zadiviti, senzacija/ spektakl – zauzimanje „in” stavova bez propitivanja sadržaja, drama – “biti” kao biti opažen, ubojstva, promiskuitetnost pod reflektorom seksualnosti, simboli – uvijek prisutni, ali nažalost tumačeni u skučenosti pojedinca. Žaba vidi samo onoliko svijeta koliko joj je dostupno kroz rupu bunara. Površnost poprima razmjere ekshibicionizma. Nema veze što o nekoj temi ne znam ništa, tu sam, na društvenoj mreži u suvremenom društvu i želim reći sve što mi je na duši.

4. Modernost – obuhvatnija stvarnost ili narcističko pitanje?!

„Svaki put kad se suočim s nekim problemom okružen povlaštenim uvjetima modernog života, sjetim se Batuk (s devet godina prodana za prostituciju, a dnevno bi opslužila više od deset muškaraca) i njezine sposobnosti da nadvlada uvjete u kojima je prisiljena živjeti i uzdigne se iznad njih. (Levine, 2012) Predstavlja li Batuk „individualnost kao usud” ili možda „individualnost kao praktičnu i zbiljsku sposobnost samoafirmacije”? Na što misli pisac kada govori o povlaštenim uvjetima modernog života? Djevojčica se naučila preživjeti. Nije li u tome njezina emancipacija? Koliko je pisac iako izvan „kaveza”, posve „slobodan” snalažljiviji u svojoj modernoj individualnosti? Većina nas služi se primjerima drugih kako bi sami sebi olakšali vrijeme i postojanje, no kako navodi Baumann bez obzira na te usporedbe u osnovi smo „sami” tj. prepušteni sebi. Za razliku od kolektivizma (komunizam i sl. -izmi koji su stoljećima pojedincu otvarali mogućnosti za poistovjećivanjem i preživljavanjem) današnje društvo koje nema neku čvrstu strukturu postavlja pojedinca u središte svemira, ali ne kako bi mu svojim primjerima olakšao, naprotiv, samo kako bi ga dodatno zbunio. Plemena koja su vodile starješine, kraljevstva koja su vodili kraljevi ... sve je to ponavljalo obrazac zajedničke dobrobiti, sve zajedničke nepravde „zbrajane” su u „zajedničke interese” međutim društvo i dalje rađa nepravde samo one više nisu zajednički interes nego dužnost i nužnost pojedinca da sam po sebi s njima izađe na kraj. Pojedinač borbu nosi na svojim plećima, a društvo se nameće samo kao svojevrsna kulisa koja ga pritom najčešće niti ne ohrabri! Proučavajući Baumannove pojmove „emancipacije”, „individualnosti”, „vremena/prostora”, „rada” i „zajednice” nameće se misao da je pojedinac tim uspješniji što bolje razvije sposobnost vlastite transformacije. Što je „fluidniji” to je uspješniji jer se može prilagoditi različitim oblicima pa makar i onima koji su apsolutno suprotstavljeni njegovom poimanju svijeta i života. Individualizacija nije više stvar izbora, ona je usud. Toliko se razmećemo pitanjem date nam slobode da ona postaje nešto nevažno, nešto što se podrazumijeva i ne predstavlja nikakvu posebnost. Slobodu imaju svi! Društvo koje je do sada bilo oslonac jer se povodilo za određenim normama koje je trebalo poštivati vlastitim ukalupljanjem postaje zbir pojedinaca – supatnika. Jedina prednost koju društvo supatnika donosi pojedincu jest uvid kako se i svi drugi sami svakodnevno bore s vlastitim problemima. Baumann (2000: 37) navodi da su ljudi ranog modernog doba svedeni na izazov živjeti „kao i drugi” (dakle „ne zaostaje se za susjedima”) Emancipacija po Baumannu predstavlja apsolutni odmak od tradicionalnosti i životne predvidljivosti. Međutim tko može ljudima druge polovice 20. stoljeća reći da su bili manje moderni?! „Svejedno smo se u ono doba stalno držali zajedno: išli smo zajedno na prosvjede (za solidarnost s radnicima, protiv rata u Vijetnamu ...) i pohađali skupne seminare za pronalaženjem samoga sebe. U ono doba nitko to nije smatrao paradoksom. Noćima bi se razgovaralo o problemima (prije svega o

onima vezanim za zajedništvo), studiralo se, stanovalo i živjelo zajedno. To je bilo važno.” (Spitzer, 2019: 19) S pojavom modernosti (ove današnje) suradnja i zajedništvo nestaje. To je ona bitna razlika koju ističe i sam Baumann. Nitko ne osporava da je svako vrijeme u odnosu na ono prošlo ustvari moderno (pritom se ne misli na kronološku oznaku). Pogledamo li razvoj svijeta vidimo da ono svakom svojom novom pojavnošću doseže novi stupanj modernosti. Ono što Baumann želi istaknuti vezano za modernost 21. stoljeća jest odklon od čvrstih figura/oblika, a to je ono o čemu se govori u prethodnom citatu (primjerice hippy pokret). U današnjem društvu pojedinac je emancipiran od svega i svakoga. Apsolutna djelotvornost i sve vezano za nju u njegovim je rukama. Odluke donosi na vlastitu odgovornost i bez umirujuće spoznaje o posljedicama tih odluka. Svaki potez za njega postaje rizik koji je teško proračunati. Pojedinac prepušten sebi „uživa” u slobodi o kojoj su teoretičari Frankfurtske škole toliko sanjali. Toliko je emancipiran da vlastitu sigurnost više nema gdje pronaći. U potrazi je za smislom pri čemu se oslanja isključivo na samoga sebe i svoje sposobnosti. Kao takav, odgovoran sam za sebe i svoje postupke, pojedinac postaje kritičniji. Međutim, za razliku od svojih predaka (prema gore navedenom citatu) kritika pojedinca kao da je „bezuba” ili kako navodi Baumann (2000: 29) „... nije kadra utjecati na platformu koja je okvir za naše odluke iz domene „životne politike.” Naoko uobičajeni pojam emancipacije, koju autor sociološki promatra kroz prizmu modernosti, postaje u današnje vrijeme kamen smutnje i spoticanja za svakog čovjeka. Želja za slobodom pretvorila se u omču koja čovjeka sve više steže oko vrata.

Emancipacija se u ranijim razdobljima najčešće vezivala za prava i samostalnost žena. I dok žena još uvijek grca u svojim prividnim slobodama na početku je emancipiranja od emancipacije. Žena kao jedan od temeljnih dijelova obitelji gubi svoj kompas. Okreće se sebi i vlastitom preživljavanju. Primarna socijalizacija kao najintenzivnije razdoblje kulturnog učenja onemogućena je u svojoj temeljnoj funkciji, a to je pripremanje djeteta za članstvo u društvu koje ga okružuje. Jer sve što čovjeka (pa i onog tek rođenog) okružuje fluidno je, nestalno, podvrgnuto konstantnom pregovaranju. Obitelj, radno mjesto pa čak i zajednica ne pružaju ontološku sigurnost, štoviše ona je nestala i u posljednjem osloncu – onom intimnom. Ljubavne veze po društvenim mrežama primjerice – privatno ustvari uzurpira prostor javnog tako da je javni interes sveden na znatiželju. Javne teme koje su za pojedinca presudne (zakoni, pravilnici, postupci vladajućih i sl.) postaju gotovo pa nerazumljive, čak i nepotrebne! Sve ono za što se žena borila (svoj položaj u čvrstoj strukturi) fluidnost modernosti joj je otela. U konačnici i sama riječ emancipacija ženskog je roda pa iako se žena kroz stoljeća borila da preživi, emancipacija modernosti ne donosi više borbu nego dosadu, težnju za uvijek novim podražajima, iznenađenjima... Sve što traje novom je modernom čovjeku nepodnošljivo.

A što ustvari predstavlja modernost? Je li ona specifičnost samo ovog našeg doba ili je dio stvarnosti već preko dvije tisuće godina?!

Ako se gleda na sam pojam modernosti valja istaknuti kako se on javlja već u antičko doba kao imenica *modernitas* odnosno „današnje vrijeme” označavajući tek puku kronološki oznaku. Prema Calinescu, *etimologiju pojma modernost primjerenije je izvoditi iz riječi modernus. Lingvističke su analize potvrdile da riječ modernus ima rano srednjovjekovno podrijetlo. Pridjev i imenica modernus izvedena je iz priloga modo, što znači nedavno, upravo.* (Žažar, 2008) Kasnija razdoblja pojednostavljaju i objašnjavaju pojam modernosti onako kako odgovara njihovom vlastitom poimanju: *modernitas* – „moderna vremena”, moderni – „današnji ljudi” – pojmovi koji se od 11. stoljeća etabliraju u europskim jezicima; *modern times/temps modernes* – razdoblje nakon 1500. g. Od ove godine nadalje pojam gubi svoju isključivo deskriptivno kronološku oznaku i atribuirano značenje novog epohalnog razdoblja u opreci prema srednjem vijeku i još ranijoj antici. Prijelaz iz 19. u 20. stoljeće pojam modernosti preuzima do danas aktualno značenje. Početak je to najnovijeg vremena čiji rez efektno prikazuje Hegel koji pojam modernosti poetski tumači kao „divan izlazak Sunca”. Neprocjenjivu ulogu pridaje se prosvjetiteljstvu i Francuskoj revoluciji, jer su ta dva procesa započela sadašnjost, moderno doba, odnosno, modernost. (Žažar, 2008: 185) Razmišljajući o modernom nameće se pitanje konteksta u kojem sve možemo objediniti i smatrati jednakim. Sociologija kao znanost pristupa svijetu gledajući kroz naočale različitosti. Kako možemo objediniti značenje pojma modernosti ako pripadamo različitim vjerama, odgajamo se na različitim načelima i različitim pristupima, naše moralne vrijednosti nisu istovjetne drugima. Moderno i sve ono što dolazi s tim pojmom definitivno treba promatrati s aspekta svakog individualca i njegovog položaja unutar društva u kojem živi. No govoreći o emancipaciji/individualizaciji (današnjeg modernog doba koje naziva fluidnim) Bauman ističe kako govoriti o individualizaciji i o modernosti znači govoriti o jedno te istom društvenom stanju. Biti moderan, u današnje vrijeme, znači vječno biti ispred samoga sebe. Drugim riječima posjedujemo identitet koji može postojati samo kao neostvaren projekt. Uzori nam više nisu poznate ličnosti koje su se izdigle iz mnoštva svojim znanjem, sposobnostima, postignućima i sl., već nam se emancipacija ogleda u tome koliko smo ljudi, najbolji/najljepši, koliko smo sposobni napraviti neku gadosti ili joj se oduprijeti. „Uzor” smo mi sami, pojedinci i osobe koje su igrom slučaja postale slavne, kao takve i poznate – pratitelji i praćeni! Dublje gledajući zapravo samoljubive mlade osobe (ali tu nije granica, ima i starijih) koje dobrobit drugih slabo zanima, koje vjeruju da su bez ikakvog vlastitog udjela predodređene za to da dobiju prvorazredno radno mjesto, obogate se i žive u najboljim zamislivim uvjetima. (Spitzer, 2019: 18) Nije li ovo narcističko obilježje. Možemo li povući paralelu s Christopherom Laschom koji 1979. godine narcizam vidi kao mjeru kolektivizma. Baumann također govori o kolektivnom, ali smatra da je to kruta forma koja je u 21. stoljeću mjesto prepustila samoidentifikaciji i individualizaciji. No je li Bauman u pravu?! Živimo li i danas kolektivni narcizam? Prema riječima filozofkinje Ljiljane Filipović narcizam je poput moći, disperzivan, za razliku od modernosti koja je fluidna. No disperzija podrazumijeva razbijanje cjeline,

a ne radi li to upravo fluidno društvo, ne razbija li ono čvrstu strukturu? Narcizam cirkulira različitim mrežama. Nije mu potrebno uporište pa se ukazuje i tamo gdje ga se ne očekuje. Ne robuje definicijama. Vremenom postaje sve kreativniji. Dobrovoljno pristaje na robovanje društvenim ukusima istodobno se pokazujući drugačijim od onoga kakav je u takozvanoj realnosti. Želi se čuti vlastiti glas, prikazati autentičnost vlastitog života koji je u biti ekonomski i vremenski oduzet. „*Doduše, tehnologija ne voli anonimnost. Tehnologija voli znati gdje ste i kuda se krećete 24 sata dnevno, koga zovete, što kupujete, koje internetske stranice posjećujete i tko su vam prijatelji. Tehnologija ne voli tajnovitost, diskreciju i privatnost ...*” (Logan, 2017: 290)

Sa stajališta kulture, svi trebamo dobiti jednako poštovanje, istovremeno u ekonomskom smislu jaz između posjetitelja pučkih kuhinja i klijenata trgovačkih banaka sve više povećava. Pravo na odijevanje, štovanje ili ljubav prema željama pojedinca silno se poštuje, dok se pravo na pristojnu plaću uskraćuje. Na ovakvom stajalištu bazira se i Baumannov pojam individualnosti. Društvo modernog doba sve se manje bavi proizvodnjom, a sve više razvija potrošačke navike. Nastupilo je doba „rasipanja”, sve je moguće i sve je na tržištu. U knjizi „Sin Gospodara siročadi” pojavljuje se zanimljiva misao koja kaže kako se u komunizmu poslušnost postiže prijetnjom, dok se u kapitalizmu ona postiže mitom. Stari strah čvrste modernosti, strah od rascjepa društva na upravljačku elitu i neslobodne mase gubi uvjerljivost s procvatom konzumerističkih mogućnosti i izbora životnih stilova. Identitet pojedinca više ne ovisi o položaju u proizvodnom sustavu, nego o izabranoj strategiji konzumiranja. Sama potrošnja postaje glavni fokus društvenog života. Sve se prodaje i sve je na prodaju. Pa iako je konzumerizam u prošlim vremenima bio vezan isključivo za bogataški stalež, danas je on suština svih i svakoga. Nije bitno što si ne mogu priuštiti, jednostavno to moram imati! Za razliku od proizvodnih sustava u kojima je proizvodnja bila uglavnom statična jer je trebala zadovoljiti uobičajene potrebe nužne za preživljavanje, moderna industrija pretpostavlja stalno širenje proizvodnje i akumulaciju bogatstva. Kapitalizam promiče stalnu reviziju tehnologije natječući se pritom sam sa sobom, jer tehnička se civilizacija oblikuje brzo i nezaustavljivo, a u svojoj osnovi zapravo je „bez duše”. Govoreći o kategoriji kapitalizma Baumann razlikuje „teški” i „laki” kapitalizam. Služi se ovim suprotnostima kako bi dočarao dva oblika „putovanja”. Prvi „teški” put/kapitalizam, iako dugotrajan nudi uporište i sigurnost – stižemo do željene luke; nasuprot njega „laki” put/kapitalizam ne pruža informacije kamo se ide, kojim putem, koliko je sigurno i koliko mi sami imamo utjecaja na realizaciju puta. Brzina postaje misao vodilja „lakog” kapitalizma. Ona je podjarmila i prostor i vrijeme. Naseljenom većinom upravlja nomadska eksteritorijalna elita. Ona sa sobom nosi koferčić koji objedinjuje naše sudbine. Ona ne izdaje naloge, već se ulaguje onome tko bira, mami ih i zavodi. I dok se na prijašnje nomadsko stanovništvo gledalo kao na nešto loše, nerazvijeno i našem društvu neprimjereno, u vrijeme današnje modernosti nomadstvo je temelj, jer prostor nudi neograničenost dok je vrijeme svedeno na trenutačnost (storiji, objave, vijesti, stalan

protok informacija). Suvremeno iskustvo prostora i vremena mijenja se, dakle, posredstvom uznapredovale tehnologije. Labave granice globaliziranog svijeta te protok ljudi, roba i pogotovo kapitala redefinišu pravila igre. Data nam sloboda ponovno se želi zauzdati, kontrolirati, manipulirati. S obzirom na to da smo prepušteni sami sebi i da je odgovornost na našim leđima moramo voditi računa o drugim ljudima oko sebe. Nastojati ih što manje opterećivati vlastitim tegobama. Najbolje je stoga staviti masku. Ona, kaže Baumann, predstavlja temeljni cilj uljudnosti, a to je zaštititi druge od opterećivanja svojom osobom. Gledajući ovakvo poimanje u donosu na narcizam društva uočava se nesporazum. Dok emancipirani pojedinac prema Baumannu mora biti okrenut samo i isključivo sebi, narcis živi od zrcaljenja u drugima. Ako zadržimo misao da je današnje društvo narcističko opovrgnut ćemo ovu Baumannovu tezu. Puhovski ističe kako su pojam narcisoidno društvo ili narcisoidna civilizacija stručnjaci počeli koristiti krajem 70-ih godina prošlog stoljeća kako bi opisali (zapadnu) civilizaciju u kojoj smo sve više usmjereni na sebe ne vodeći pri tome računa o zajednici i drugima oko sebe. Bauman ovo potvrđuje, ali ne govori o narcizmu nego o emancipaciji i individualnosti. Pitamo se u kolikoj su mjeri ove tri odrednice zapravo svojevrstni sinonimi?!

„Endemična nesigurnost” jedna je od sintagmi koje Bauman koristi opisujući današnju modernost. Odnose u današnjem društvu on promatra kroz suodnos sloboda – sigurnost, ili odnos osobnost – zajednica. Kako god ova dva pojma ne mogu se promatrati u recipročnom odnosu nego upravo u onom temeljnom – odnosu međuovisnosti. Drugim riječima, jedno i drugo istovremeno nije moguće imati. Zapravo, što je više osobne slobode, manje je sigurnosti, a što je više sigurnosti manje je osobne slobode. Uzme li se u obzir razdoblje od industrijske revolucije na ovamo, potvrđuje se rečeno. Ljudi su prelaskom iz sela u gradove bili lišeni sigurnosti struktura koje su bile vezane za njihovu lokalnu zajednicu i zemlju. Novi prostori obećavaju ljudima nove slobode i mogućnosti. Međutim, lomljenjem moći zajednice koja ima određene uloge i modele zapravo se oblikuje pojedinca kojima se opet na jedan drugačiji (možda nesigurniji način) može manipulirati. Pojedincu se pruža fleksibilnost u svim njezinim oblicima. Pogledajmo pitanja zapošljavanja, rada, napredovanja ... posve se mijenja njihov karakter. Radimo gdje želimo, kada i koliko želimo. Od našeg se rada ne očekuje da nešto oplemeni, nego da estetski zadovolji svrhu – zadovoljstvo nas samih po sebi i u sebi. Rad se nekoć shvaćao kao sredstvo napretka, kao stavljanje pod kontrolu ljudske sudbine; u stanju tekuće modernosti, ljudsko djelovanje više slično na kretanje labirintom bez izlaza. Rad nije nešto što trebamo ili na čemu trebamo raditi, ne rad je tu samo i isključivo za ostvarenje naših konzumerističkih potreba. Globalizacija, napredak u informacijskoj tehnologiji i promjena prirode rada udružili su se u stvaranju novog tipa ekonomije o kojoj se često govori kao o „ekonomiji znanja”. Najdinamičniji sektori te nove ekonomije – kompjutori, financije, softver, telekomunikacije stvaraju novi tip radnika tzv. „bijele ovratnike”. Oni rade s informacijama i proizvode njih (a ne fizička dobra). Ovi „umreženi

radnici” (koji zauzimaju trećinu ukupne radne snage u EU, a još veći postotak u Americi) prema Giddensu među prvima prihvaćaju novu političku kulturu. Ova nova politička kultura ne podrazumijeva tradicionalnu podjelu na „lijeve” i „desne”, ne bavi se ni tradicionalnim klasnim pitanjima poput porezne politike i socijalnih davanja; ne, ona se bavi pitanjima životnog stila koja odražavaju osobne preokupacije i vrijednosti. (Giddens, 2007: 294)

Promjene koje se odgađaju u današnjem svijetu čine različite kulture i društva znatno više međuovisnima. Dok su promjene sve brže ono što se događa u jednom dijelu svijeta može izravno utjecati na druge dijelove. Sve to možemo zahvaliti naprednoj tehnologiji. Novi oblici elektroničke komunikacije daju osjećaj kao da smo jedni drugima „u stražnjem dvorištu” samo što je stvarni pogled preko plotu zamijenjen namještenim priredbama koje pojedinci svakodnevno pripremaju kroz milijune filtera. Redovito smo u kontaktu s ljudima koji razmišljaju i žive drugačije od nas. Globalni, moderni sustav nije samo okoliš unutar kojega se razvijaju i mijenjaju postojeća društva. Društvene, političke i ekonomske veze koje prelaze granice prvo društva, a onda i države odlučujuće utječu na sudbinu onih koji u njima žive (primjerice Trump ili Brexit).

5. Globalizacija – „selo naše malo”

„Svijet je u žurbi i približava se svom kraju.” riječi su ovo nadbiskupa Wulfstana stare 1 000 i još malo godina koje izvrsno opisuju i ovo naše moderno društvo. Giddens ističe da bez obzira što svako prošlo doba nosi svoje novosti koje su za ljude tog određenog vremena bile doslovno put na Mjesec, ipak danas proživljavamo veliku povijesnu tranziciju. Krajem 20. stoljeća nastale su velike i značajne društvene, ekonomske i političke promjene u svijetu, a posebno u Europi i zemljama tranzicije. Uspostavljen je neoliberalni kapitalistički sustav globalnih razmjera, pa se tržišno-profitna matrica počela širiti i na ona područja ljudskog djelovanja koja ranije nisu bila primarno u fokusu njenog interesa. Razdoblje je obilježeno povećanom trgovačkom razmjenom, nemilosrdnom konkurencijom, povećanim i ubrzanim tijekom kapitala, snažnim razvojem informacijskih tehnologija, prilagođenim proizvodnim sustavima, utrkom i borbom za stalni rast i širenjem tržišta, ubrzanim rastom međunarodnog marketinga, te jačanjem uloge nadnacionalnih institucija i organizacija. Jedno od najvidljivijih obilježja promjena svakako je dominacija multinacionalnih kompanija i najmoćnijih financijskih institucija. Ovakva situacija i trendovi temeljito su promijenili društvene sustave, načine života, uzore ponašanja i vladanja. Mišljenje kako bi intenzivnim razvojem tehnologije i znanosti svijet trebao biti stabilniji i uređeniji zapravo je suprotstavljeno činjenicama stvarnog stanja. Suočavamo se s rizičnim situacijama koje nitko do sada u povijesti nije morao iskusiti - okoliš je uništen, politički procesi su korumpirani, brze promjene zemljama nisu dale dovoljno vremena da se kulturološki prilagode, krize su počele golemim brojem nezaposlenih, kasnije su se razvili problemi raspada socijalnog ustroja (urbano nasilje u Južnoj Americi, etnički sukobi u drugim dijelovima svijeta), migracije ...

Koncept globalizacije razradio je sociolog Roland Robertson 1968. g. kako bi opisao načine na koje se kapital, ideje i kulturni kodovi uz pomoć novih sredstava komuniciranja šire svijetom. Prvi put rabi se kao pojam u današnjem značenju sredinom 80-ih godina 20. stoljeća u proučavanju međunarodnih odnosa i modernizacije. Globalizacija je bila doživljena kao povijesno nezabilježeno „ubrzanje vremena i zbijanja prostora” čime je naznačena mogućnost revolucionarne promjene ukupnih društvenih i političkih odnosa. Označena je kao proces u kojem se mogu stvarati uvjeti za novi humanizam i kao jedan od temeljnih načina kojim se na svjetskoj razini može osigurati čovjekova ravnoteža i obogaćivanje njegove osobnosti. Aktivno prihvaćanje financijskog i poduzetničkog rizika upravo je pokretačka sila globalizirajućeg gospodarstva. Tako naprimjer u novoj svjetskoj elektroničkoj ekonomiji menadžeri fondova, banke, korporacije, kao i milijuni pojedinačnih ulagača, mogu prenijeti ogromne količine kapitala s jednog kraja svijeta na drugi jednim klikom miša. Tako mogu lako destabilizirati naizgled izuzetno čvrsta gospodarstva. Dakle rizik i neizvjesnost

sastavni su dijelovi globalizacije. Međutim, da bi rizik bio opravdan uza sebe veže osiguranje. To osiguranje nije ništa drugo nego prebacivanje odgovornosti na drugoga, ili preraspodjela rizika. Giddens daje primjer osiguravatelja kuće. Kućevlasnik prodaje rizik osiguravatelju u zamjenu za novac, ali rizik samim time ne nestaje. Čaldarović drži da je jedno od obilježja tranzicijskih društava sumnja u pravednu distribuciju rizika, odnosno smatra da su građani postsocijalističkih zemalja skloniji razmišljanjima i vjerovanjima u „teorije urote“ te su skloniji sumnjati u ispravnost funkcioniranja društvenog sistema. Prebacivanje je odgovornosti super privlačno emancipiranim individualcima o kojima govori Baumann. Okrenuti sami sebi ipak vide svjetlo na kraju tunela. Globalizacija i s njom neizostavno povezan kapitalizam pruža im mogućnost reguliranja budućnosti. Oslobođen je ogroman potencijal za kreiranje nove individualnosti i novog koncepta osobnog identiteta. Društvo, uključujući i globalno društvo, sve više ovisi o uključenosti pojedinaca i njihovog načina kako kreiraju i izražavaju vlastiti identitet u ogromnoj mreži interpersonalnih, unutar nacionalnih i globalnih interakcija. Pojedincima se omogućuje da žive na otvoreniji način i da reagiraju na procese i ambijente koji ih okružuju i koji se neprestano mijenjaju. Stoga je za budućnost svijeta, pa tako i same globalizacije, veoma bitan način na koji će svaki pojedinac iskazivati vlastiti identitet, ili svaki pojedinačni element tog identiteta, bez obzira radi li se o jeziku, boji kože, nacionalnoj ili religijskoj pripadnosti, određenju roda i seksualnosti. Simbolički smo preseljeni u svijet promjena koje utječu na gotovo sve što činimo.

6. „*To be or not to be*” „koronaš”... (NE)maskirani narcisi

Ovdje se ne misli na maske koje su ranije spomenute u kontekstu novih individualaca koji ih stavljaju na lica kako ne bi previše zainteresirali druge pojedince koji ih okružuju. Nije ni maska koju stavljamo kada se želimo praviti nečim što nismo. Ne, ovdje je riječ o kliničkim maskama koje su i još uvijek jesu kamen smutnje diljem svijeta. Već Giddens u svojoj knjizi „Odbjegli svijet” objašnjavajući pojam rizika u kontekstu novog svijeta ističe kako se brojne vlade nalaze u nezavidnom položaju dualizma. Pojavila se nova moralna klima obilježena navlačenjem između optužbi o zastrašivanju s jedne strane i optužbi o prikrivanju s druge. Ukoliko se nakon prevelike buke ispostavi da je rizik bio minimalan riječ je o zastrašivanju. Ukoliko, pak, mjerodavni zaključče da rizik nije prevelik, a dođe do drastičnih posljedica riječ će biti o prikrivanju. Fenomen nekontroliranog širenja bolesti pruža idealne uvjete za širenje alternativnih narativa. Neznanstvena objašnjenja koja na simplificiran (i pogrešan) način predstavljaju kompleksne fenomene mogu se činiti primamljivima u odnosu na alternativnu mogućnost da razumijevanje fenomena prepustimo stručnjacima (znanstvenicima, zdravstvenim profesionalcima i sl.). Prosvjedi protiv epidemioloških mjera, koji su u dijelu medija i javnosti nazvani „antimaskerskim“ prosvjedima, predstavljaju medijski najvidljiviji iskaz odbijanja; u Hrvatskoj dva su takva prosvjeda organizirana pod nazivom Festival slobode. Međutim, kada govorimo o protivljenju epidemiološkim mjerama, treba naglasiti da je riječ o širem fenomenu, koji se pored fizičkih protesta sastoji i od članstva u *online* grupama, komentiranja ispod medijskih objava, dijeljenja materijala po društvenim mrežama i drugih vidova protivljenja, koji se zajedno mogu klasificirati kao jedna vrsta društvenog pokreta. Tko ustvari daje komentare?! Naravno onaj isti narcis iz prethodnih poglavlja ovog rada koji ne rješava problem nego živi tj. preživljava problemu usprkos. Mogu prosvjedovati sve dok netko meni blizak na svojim plećima ne osjeti svu težinu bolesti.

Za naslov ovog poglavlja upotrijebljene su poznate riječi Shakespeareova Hamleta, ali u kontekstu stvarnosti koju trenutno proživljavamo. Novo „normalno” koje nas je ograničilo i fizički i društveno gotovo nas je vratilo u doba pećinskog čovjeka – opstaju samo oni najjači. Izolacija i samoizolacija postavlja nas u ring s nama samima. Tko je preživi izaći će preporođen, ili pak nemoćan i na rubu očaja. Izolirani pojedinci ili oni čak oboljeli doživljavaju stigmatiziranje koje je gotovo nalik lovu na vještice. Nepoznanica koronavirusa postala je sastavni dio naših života i iz ljudi izvukla ono najlošije, ili pak u rijetkim slučajevima ono najbolje. Jedan od evolucijski stvorenih mentalnih prečaca kaže: u slučaju nepoznatih i nesigurnih situacija najbolje je i najsigurnije slijediti ono što i drugi čine. Brzo i naglo širenje pandemije koronavirusa nagnalo je većinu vlada da poduzmu niz mjera za suzbijanje epidemije. Mnoge od tih mjera bile su ekstremne i do sada nezamislive, kao što je privremeno zatvaranje granica među članicama Europske unije, znatno ograničavanje ili potpuna zabrana

različitih aktivnosti, uključujući i potpuno zatvaranje cijelih gospodarskih sektora kao što su turizam i ugostiteljstvo, kao i zatvaranje škola te vrtića itd. Mnoge od navedenih mjera postale su vrlo brzo predmet brojnih rasprava, nerijetko i dijametralno suprotstavljenih, te otpora u stilu raznih teorija zavjere. „Antimaskeri”, dakle, organiziraju prosvjede protiv nošenja maski „antivakseri” zastupaju necijepljenje, a društvene mreže pune su pojedinaca koji unatoč vlastitom neznanju bez imalo srama iznose svoje mišljenje potpirujući brojne teorije zavjera o nastanku virusa i njegovoj bezazlenosti. Glavni moto „borbe” protiv najgorih posljedica koronavirusa postaje rečenica „Ostanite doma! Budite odgovorni prema drugima!“ Ali može li pojedinac – narcis koji nije prošao primarnu i sekundarnu socijalizaciju imati osjećaj za drugoga?! Može li shvatiti napore medicinskih djelatnika koji su umorni padali s nogu pomažući nesebično velikom broju bolesnika. Može li staviti masku, dezinficirati ruke ili će se jednostavno oglušiti na sve upute otići u trgovinu pokupovati zalihe ne ostavljajući drugome ni mrvu ... jer tko prvi njegova djevojka!

Društvo naučeno na individualizam s pojavom koronavirusa zadesila je nagla potreba za kolektivizmom. Takav neočekivani preokret te novi oblici društvene solidarnosti i kontrole problematični su za individualističku (nerijetko i narcističku) kulturu modernih društava, što se manifestira u gotovo svakodnevnim devijacijama od propisanih restriktivnih mjera (pogotovo samoizolacije) usprkos činjenici da je odgovorno individualno ponašanje ključno za zaustavljanje širenja zaraze. Kako objasniti te učestale devijacije? Jedno od mogućih objašnjenja jest da je ranije spominjana internalizacija individualističkih vrijednosti u individualiziranom društvu pojedinca učinila sklonijim da, uslijed jačanja deindividualizacije i svojevrsnog ponovnog „uranjanja” u masu, rezonira à la „ma neće ništa bit’ ako se ja, jedan od mase ljudi, tu i tamo ne pridržavam mjera”. Međutim, uvrstimo li u ovu jednadžbu više pojedinaca koji isto ovako razmišljaju i ponašaju se vjerojatnost širenja zaraze naglo se povećava. Individualna se odgovornost u vrijeme koronavirusa za razliku od Baumannove više ne odnosi samo na osobne uspjehe i nedaće, već je breme pojedinca sada i direktna odgovornost za očuvanje zdravlja ostalih članova lokalne zajednice pa čak i šireg društva.

7. Narcis i sociologija

„Zasigurno je gotovo svima koji se skrivaju iza visokih zidova vlastite taštine teško prihvatiti da i drugi, s potpuno različitih polazišta, također predlažu različita rješenja.“ (J. Bucay)

Sociologija čini upravo ovo o čemu govori Bucay, zahtjeva od nas da se „misaono odmaknemo” od uobičajenih poznatih rutina svakodnevnog života kako bismo ih promotrili na nov i različit način. Sociologija nas podsjeća i potiče na shvaćanje kako mnogi događaji koji se naoko tiču samo određenog pojedinca, zapravo odražavaju mnogo šire teme. Jedna od takvih tema je i narcizam. Zbog čega je bitno objašnjenje pojma sa sociološkog aspekta?! Pa upravo zbog toga sociologija podrazumijeva društvo, uloge unutar njega, socijalizaciju, kulturu i niz drugih aspekata. Zanima je zapravo kako to narcis funkcionira unutar tih odrednica. Narcis je uvijek socijalni darvinist koji uopće ne može zamisliti da ne krećemo svi s istih pozicija. Karakterizira ga stalno isticanje kako je njegov uspjeh isključivo njegova zasluga, dok se, primjerice stvarna pozicija srednje klase s koje je mogao napredovati, uopće ne spominje. Veza između narcizma i liberalnog kapitalizma nešto je što je potrebno uvijek iznova naglašavati. Tržišna struktura liberalnog kapitalizma od osoba zahtijeva da se prodaju – da pokazuju najbolju sliku sebe – čime se zapravo konstantno perpetuira narcističko stanje uma. Osvrnemo li se sociološki na evolucijske opravdanosti narcizma jasno nam je da je čovjek morao biti najagresivniji, najjači, najbrži kako bi preživio. Međutim, je li danas, kada smo evolucijski dosegli razinu na kojoj ima dovoljno resursa za sve, doista nužna pohlepa i agresija ... činjenica da moramo biti najbolji i da nam se svi moraju diviti?! Pitanje koje na neki način prokazuje manjkavost evolucijske teorije odnosi se na preraspodjelu svima dostupnih resursa. Znači ako smo doista dosegli razinu na kojoj ima dovoljno resursa za sve kako je onda moguće da jedan narcis poput Donalda Trumpa dođe na vlast?! Tko ga je postavio i dao mu šansu da vodi najmoćniju državu na svijetu. Nitko drugi nego neimaštinom ogorčena srednja klasa. U trenutnoj kulturi gdje je normalno da se fotografije snimaju pet puta, kako bi bar jedna bila dovoljno reprezentativna za Facebook, postavlja se pitanje je li granica između narcizma i normalnosti još fluidnija. Narcis nije svjestan svog narcizma. S obzirom na krhkost sebstva, ako ga netko napadne napast će natrag, jer ne može podnijeti kritiku – Trump i njegovo razračunavanje na Twitteru. Narcis je osoba koja druge ljude ne doživljava kao subjekte, već kao objekte. Drugi su ljudi isključivo instrument u službi mog vlastitog Ja. Narcis svoje uspjehe ne vidi kao stvar sreće ili društvene pozicije – već kao isključivo vlastitu zaslugu. U kontekstu i opet liberalnog kapitalizma, koji zagovara ideologiju osobnog izbora kao ključnog uzroka osobne sreće, očituje se jasna veza s narcističkim stanjem uma u suvremenom društvu. Suvremeno sebstvo osim Lascha, počeo je primjećivati i psihoanalitičar Heinz Kohut 1960-ih godina. Za razliku od

sebstva Freudovog doba koji je karakterizirao osjećaj krivice kao rezultat rigidnih društvenih struktura, pojedinac Kohutovog doba susreće se s novom vrstom problema koju primjećuju psihoanalitičari tog doba. Osjećaj je to praznine, izolacije, otuđenosti i ne-pripadanja. Ovakvo sebstvo može se dovesti u vezu s društvenim strukturama koje se razlikuju od onih Freudovog doba; industrijalizacija i porast individualizma, sa sve većim fokusom na individualno sebstvo. No fokus na vlastito sebstvo skriva ovisnost o vanjskom divljenju kako bi se sebstvo moglo strukturirati. Otud i grandioznost, koja je u funkciji stvaranja ličnosti. Suvremena sebstva prema nekim sociolozima „privezana” su tehnologijom koja redefinira načine na koje smo intimni, ali i sami. Je li u svijetu suvremenih tehnologija sebstvo koje je uvijek uključeno poremećaj ili novi način strukturiranja sebstva?

8. Zaključak

Narcizam, bolest modernoga doba ili ipak stvar prošlosti? Oboje zapravo, narcizam se proteže kroz cjelokupnu povijest čovječanstva, od njegovih početaka u legendi o Narcisu do današnjeg „Narcisa“ koji obitava na društvenim mrežama. Narcizam kao fenomen svakako je važan dio sociološke teorije i ona ga proučava kako u sociološkom tako i u antropološkom, psihoanalitičkom i povijesnom okviru. Narcizmom se bave velika sociološka imena poput Lasha, Bergera, Luckmanna, Baumanna i Giddensa. Je li narcizam rođen kroz primarnu ili sekundarnu socijalizaciju i je li on stvar pojedinačne patologije ili pak bolest kolektiva? Narcizam nastaje od najranijih dana, prilikom preuzimanja identiteta uz pomoć zauzimanja uloge majke i oca ili ti ga „poopćenog ja“ preko općenitijeg pogleda na svijet gdje uz to što narcisoidni pojedinac preuzima ulogu „generaliziranog ja“ ipak ne mari za tuđu sliku i poimanje sebe već za ono što on predstavlja tj. zrcali sam o sebi iako se kao Narcis nikad neće moći izvanjski sagledati. Unatoč pojedinačnoj dijagnostici sve više postaje pojmom kolektiva u kojem postindustrijsko moderno društvo postaje „društvom narcizma“.

Narcizam je važan za sociologiju jer kroz njega možemo sagledati kako društvo odnosno socijalizacija stvara određen identitet i tip osobe te isto tako kako se prikriveno devijantan pojedinac može pod krinkom uklopiti u društvo. Narcizam se može proučavati i na mikro i makro razini sociologije. Do sada je objavljena nekolicina znanstvenih i stručnih radova na tu temu no u budućće će se najvjerojatnije taj broj masovno povećati radi sve veće pojavnosti oblika narcisoidnih osobnosti u društvu. Prevladava li i hoće li narcizam nadići zdravorazumsko racionalno društvo kroz svoje maskirano samopouzdanje i umišljenost u čijem korijenu se nalazi nesigurnost i otupjelost, tek ćemo vidjeti.

Pandemija koronavirusa na vidjelo je istjerala narcise iz njihovih skloništa i još jednom pokazala njihovu srž. Misleći samo na sebe, ne pridržavajući se mjera, narcisi su ugrozili sebe i društvo oko sebe, zapravo ne svjesni kakve će to posljedice imati za sadašnjicu, budućće naraštaje ali i za njih same. Ponovno nisu uspjeli spoznati svoje greške i nadići svoju sliku osobne savršenosti time još jednom dokazavši paradoksalnost svog postojanja u kojem misleći da su nedodirljivi postaju ranjiviji od ostatka društva.

Da zaključimo, narcizam je globalni društveni fenomen kojeg sociologija proučava i proučavat će u budućnosti. Izlječenje narcizma nije moguće u pojedinačnom liječenju simptoma već u liječenju uzročnika „bolesti“, kroz rekonstrukciju društvenih organizacija, formi i institucija a u svrhu osiguravanja sigurnosti društva i pojedinaca te sprječavanju kobnih posljedica kojima smo mogli svjedočiti u razdoblju pandemija koronavirusa.

9. Literatura:

1. Holmes, J. (2003.) *Narcizam*, prev. N. Vujasinović, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
2. Eagleton, T. (2017.) *Kultura*, prev. D. Biličić, Zagreb: Naklada Ljevak.
3. Berger, L. P., Luckmann, T. (1992.) *Socijalna konstrukcija zbilje*, prev. S. Dvornik, Zagreb: Naprijed.
4. Paska, I. (2011.) "Suvremeno sebstvo iz kontekstualne perspektive", Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, vol. 20, no. 2 (112): 569.
5. Levine, J. (2012.) *Plava bilježnica*, prev. P. Brnardić, Zagreb: Naklada Ljevak.
6. Baumann, Z. (2006./2011.) *Tekuća modernost*, prev. M. Gregov, Zagreb: Naklada Pelago.
7. Žažar, K. *Modernost i klasična sociologija*, revija za sociologiju, [file:///c:/Users/Korisnik/Downloads/Revija za sociologiju 3 2008 04 Zazar:pdf](file:///c:/Users/Korisnik/Downloads/Revija%20za%20sociologiju%203%202008%2004%20Zazar.pdf), (stranica posjećena: 29. lipnja 2021.).
8. Spitzer, M. (2019.) *Usamljenost*, prev. A. Jelčić, Zagreb: Naklada ljevak.
9. Logan, T. M. (2017./2018.) *Laži*, prev. L. Toman, Zagreb: Stilus.
10. Giddens, A. (2007.) *Sociologija*, prev. R. Rusan Polšek, Zagreb: Nakladni Zavod Globus